

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/305619798>

Wiedza i edukacja finansowa gospodarstw domowych jako determinanty rozwoju obrotu bezgotówkowego

Chapter · May 2016

DOI: 10.13140/RG.2.1.3998.4888

1 author:

[Beata Swiecka](#)

University of Szczecin, Economics and Serv...

13 PUBLICATIONS 0 CITATIONS

SEE PROFILE

Wiedza i edukacja finansowa gospodarstw domowych jako determinanty rozwoju obrotu bezgotówkowego

Wprowadzenie

Zagadnienia dotyczące uwarunkowań rozwoju płatności bezgotówkowych są bardzo istotnym i wielopłaszczyznowym obszarem dociekań badawczych w naukach o finansach. Siła ich tkwi w zróżnicowaniu i złożoności problemu. Ze względu na pragmatyczny charakter płatności bezgotówkowych istnieje konieczność wzbogacania ich dorobku teoretycznego. Duże znaczenie ma zdobywanie nowej wiedzy o charakterze deskryptywnym oraz normatywnym, taka wiedza bowiem pozwala na wyjaśnienie badanych zjawisk i sformułowanie rekomendacji dla praktyki gospodarczej w zakresie obrotu bezgotówkowego i nie tylko.

W realiach współczesnej gospodarki bezgotówkowość staje się jednym z elementów globalnej gospodarki, jest postrzegana jako determinanta rozwoju gospodarczego. Z punktu widzenia teorii i praktyki istotne jest rozpoznanie i zrozumienie, jakie uwarunkowania i czynniki mają wpływ na rozwój obrotu bezgotówkowego, w tym płatności bezgotówkowych. Celem artykułu jest ukazanie znaczenia edukacji finansowej w rozwoju obrotu bezgotówkowego. Na potrzeby artykułu przyjęto następującą hipotezę: istnieje zależność między poziomem wiedzy finansowej, która wynika z edukacji finansowej, a rozwojem obrotu bezgotówkowego. Dopelnieniem tej hipotezy jest stwierdzenie, iż edukacja finansowa sprzyja rozwojowi obrotu bezgotówkowego. Wzrost poziomu edukacji finansowej niewątpliwie wpływa na zmniejszenie wykluczenia finansowego. Wychodząc z założenia, iż wykluczenie finansowe to sytuacja, w której osoba fizyczna napotyka trudności w dostępie i/lub

* Beata Świecka, prof. US dr hab., Kierownik Zakładu Finansów Osobistych i Behawioralnych w Katedrze Bankowości Finansów Porównawczych, Wydział Zarządzania i Ekonomiki Usług Uniwersytetu Szczecińskiego, <http://www.bswiecka.wzieu.pl/>; beata.swiecka@wzieu.pl.

w korzystaniu z usług oraz produktów finansowych w zakresie odpowiadającym jej potrzebom i umożliwiającym jej prowadzenie normalnego życia społecznego¹, to edukacja finansowa, poszerzająca wiedzę z zakresu finansów, przyczynia się nie tylko do inkluzji finansowej, wzrostu ubankowienia społeczeństwa, ale także umożliwia wzrost zaawansowania w korzystaniu z usług bankowych.

Wiedza i edukacja finansowa – pojęcie, poziomy i znaczenie

Sformułowanie klasycznej definicji wiedzy przypisuje się Platonowi, zgodnie z którą jest ona prawdziwym i uzasadnionym mniemaniem². Według Commission for Financial Capability (CFFC) wiedza finansowa (*financial literacy*), jest określana przez jako zdolność do podejmowania świadomych osądów i skutecznych decyzji dotyczących wykorzystania i zarządzania pieniędzmi³. Według Atkinsona i Messy *financial literacy* to połączenie świadomości finansowej, wiedzy, umiejętności, postaw i zachowań niezbędnych do podejmowania prawidłowych decyzji finansowych, by ostatecznie osiągnąć indywidualny dobrobyt finansowy.⁴ Według Departamentu Skarbu USA *financial literacy* to umiejętność efektywnego zarządzania środkami finansowymi, które wpływa na podejmowanie decyzji finansowych w wielu istotnych dziedzinach, w tym na zarządzanie pieniędzmi, działalność kredytowa,

¹ *Rola edukacji finansowej w ograniczaniu wykluczenia finansowego*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Konrad Adenauer Stiftung, Gdańsk 2014, s. 5.

² Według klasycznej definicji wiedzy Platona: Podmiot *S* wie, że *P* wtedy i tylko wtedy, gdy jednocześnie: 1. *P* jest zdaniem prawdziwym. 2. *S* jest przekonany, że *P*. 3. *S* posiada uzasadnienie swojego przekonania, że *P*. Podważył ją E. Gettier. Przykłady podważające adekwatność definicji określane są mianem paradoksu Gettier. Problem Gettier to problem ustalenia koniecznych i wystarczających warunków, jakie muszą spełniać przekonania, żeby można je było uznać za wiedzę. Edmund Gettier jest autorem napisanego w 1963 r. artykułu pt. *Is Justified True Belief Knowledge? (Czy uzasadnione i prawdziwe przekonanie jest wiedzą?)*. Tekst, w którym autor podaje przykłady mające pokazać, że warunki tzw. klasycznej definicji wiedzy są niewystarczające, stał się przedmiotem żywej dyskusji w epistemologii. E. Gettier, *Is Justified True Belief Knowledge?*, „Analysis” 1963, vol. 23, s. 121-123.

³ *Final Report: Evaluation of the Wainuiomata Sorted Workplace Programme*, Malatest International, Wellington, January 2015, s. 5.

⁴ A. Atkinson, F. Messy, *Measuring Financial Literacy: Results of the OECD INFE Pilot Study*, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, OECD Publishing 2012, no. 15, w: *OECD/INFE High-Level Principles on National Strategies for Financial Education*, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris, August 2012, s. 2.

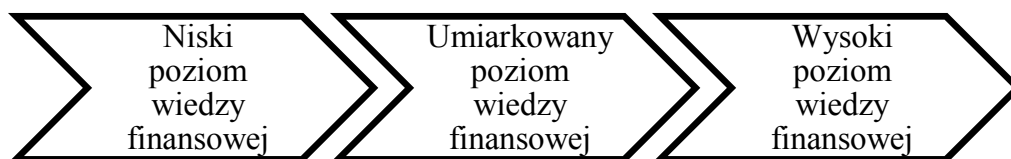
inwestycją i planowanie emerytalne⁵. Na potrzeby artykułu proponuje się następującą definicję wiedzy finansowej: ogół informacji finansowych i pozafinansowych uzyskanych w wyniku uczenia się, jak i doświadczenia w celu zwiększenia świadomości i korzyści w podejmowaniu decyzji finansowych i korzystaniu z usług finansowych, obniżenia zagrożeń wynikających z jej braku, jak również zwiększenia efektywności gospodarowania/zarządzania finansami osobistymi.

Wiedzę finansową proponuję podzielić według kilku kryteriów:

- Kryterium rodzaju wiedzy
 - wiedza teoretyczna – wiedza jako informacja uzyskana z książek, czasopism, regulaminów instytucji finansowych, internetu itp.,
 - wiedza praktyczna (empiryczna) – wiedza zdobyta poprzez doświadczenie, np. poprzez realizację przelewu poprzez internet itp.,
- Kryterium charakteru wiedzy
 - intuicyjna – np. jak obsłużyć aplikację mobilną,
 - nabyta – wiedza jako umiejętność, np. wiedza, jak założyć konto, zrealizować przelew, wypłacić pieniądze z bankomatu itp.,
- Kryterium zakresu wiedzy
 - wiedza ogólna – wiedza o dużym poziomie ogólności, raczej pobieżna, szerouzyskana w środkach masowego przekazu itp.,
 - wiedza specjalistyczna – to wiedza o wysokim poziomie uszczegółowienia, wąskim zakresie tematycznym.

Konsekwencjami niedostatecznej wiedzy finansowej jest nie tylko podejmowanie niewłaściwych decyzji konsumpcyjnych, kredytowych, depozytowych czy inwestycyjnych, ale również korzystanie z usług bankowych w zawężonym zakresie, wyłącznie z podstawowych usług i produktów bankowych. Wychodząc z założenia, iż dynamika zmian w zakresie obrotu bezgotówkowego jest znacząca, to i posiadanie aktualnej wiedzy jest niezbędne. Członkowie gospodarstw domowych dysponują zróżnicowanym poziomem wiedzy na temat reguł funkcjonowania rynku finansowego, produktów i usług bankowych, w tym również instrumentów obrotu bezgotówkowego. Na potrzeby artykułu przyjęto, iż można wyróżnić trzy główne poziomy wiedzy: niski, umiarkowany, wysoki (rysunek 2). Poziom wiedzy koresponduje z wykształceniem, osoby o wyższym wykształceniu posiadają wyższy poziom wiedzy z zakresu obrotu bezgotówkowego, która jest zarówno wynikiem wiedzy ogólnej, jak i specjalistycznej.

⁵ Y. Chung, *The Effects of Financial Education and Networks on Business Students' Financial Literacy*, „American Journal of Business Education” 2014, vol. 7, no. 3, s. 229.

Rysunek 1. Poziomy wiedzy finansowej

Źródło: opracowanie własne.

Wiedza może być uzyskana w wyniku edukacji finansowej, rozumianej jako ogół działań, mających na celu zwiększenie wiedzy finansowej, służącej racjonalizacji decyzji finansowych. Pod pojęciem edukacji finansowej rozumiem zarówno działania systemowe, jak i doraźne. Edukacja finansowa to działania, mające na celu rozwijanie umiejętności i wykształcenie pozytywnych nawyków, niezbędnych do określenia szans i zagrożeń świata finansów, racjonalnego i efektywnego gospodarowania finansami, umiejętnego wykorzystania produktów i narzędzi finansowych. Edukacja finansowa może mieć zarówno charakter formalny, jak i nieformalny. Edukacja finansowa o charakterze formalnym zdobywana jest w trakcie nauki na poziomie szkoły. Duży udział w krzewieniu edukacji finansowej mają działania nieformalne, dopełniające edukację szkolną, a w licznych przypadkach odgrywające znacznie większą rolę niż edukacja formalna.

W celu systematyzacji wiedzy na temat edukacji finansowej proponuję edukację finansową podzielić według kilku kryteriów:

- Kryterium formy edukacji:
 - edukacja formalna (inaczej szkolna) – realizowana jest w trakcie edukacji szkolnej, w trakcie studiów oraz w ramach różnego typu szkoleń. Zazwyczaj jest to proces prowadzący do uzyskania dyplomów, certyfikatów czy zaświadczeń, oparty na określonej strukturze i organizacji nauki,
 - edukacja nieformalna – inaczej nieoficjalna, często trwająca przez całe życie, polegająca na kształtowaniu postaw, zachowań w wyniku pozyskanych doświadczeń, wpływu edukacyjnego otoczenia (rodziny, znajomych, środowiska pracy, szkoły) itp.,
- Kryterium wieku:
 - edukacja finansowa dzieci – realizowana od lat najmłodszych do skończenia szkoły podstawowej,
 - edukacja finansowa młodzieży – realizowana w gimnazjum i szkołach średnich,
 - edukacja finansowa dorosłych – realizowana na studiach, kursach zawodowych i hobbistycznych, szkoleniach, warsztatach, wyjazdach studyjnych, seminariach, konferencjach, od 18 roku wżwyż,

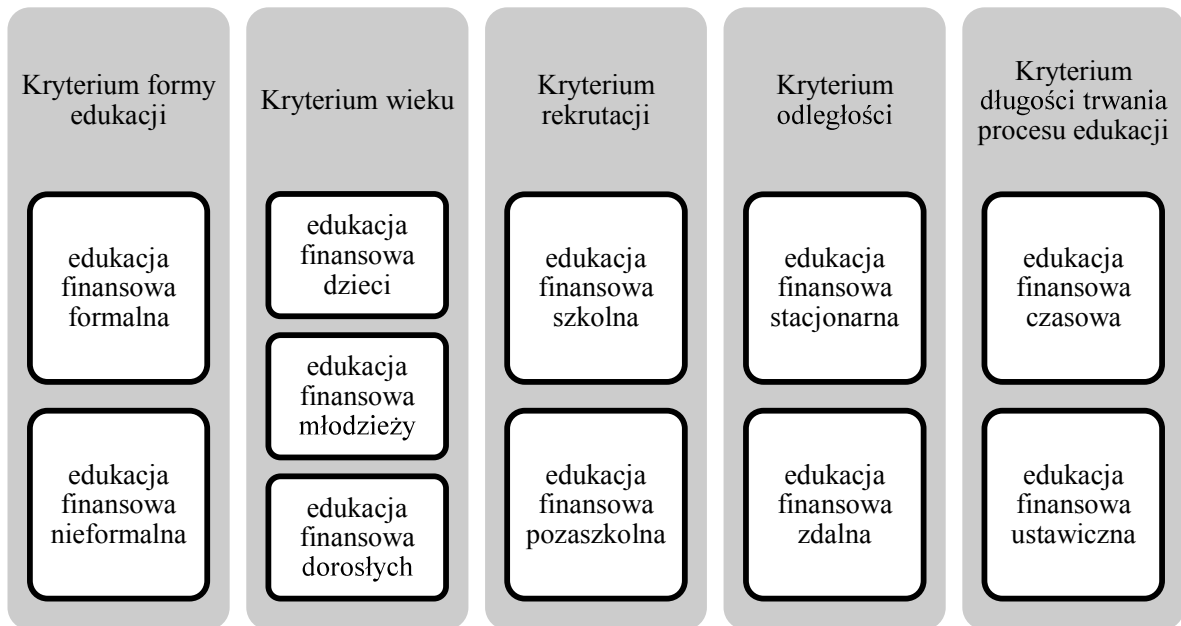
- Kryterium rekrutacji:
 - edukacja finansowa szkolna – realizowana w dwóch segmentach; po pierwsze wśród uczniów i studentów, po drugie wśród nauczycieli i wykładowców akademickich zajmujących się edukacją finansową,
 - edukacja finansowa pozaszkolna – realizowana w postaci konkursów, zajęć pozaszkolnych, warsztatów itp.,
- Kryterium odległości:
 - edukacja finansowa stacjonarna – forma edukacji, w której znacząca część zajęć realizowana jest w bezpośrednim kontakcie nauczyciela z uczniem,
 - edukacja finansowa zdalna, (inaczej *distance learning*, e-edukacja, edukacja wirtualna, edukacja na odległość, e-learning, kształcenie zdalne) – forma nauczania z wykorzystaniem Internetu, w postaci prezentacji multimedialnych, krótkich filmów, lub spotkań on-line z nauczycielem,
- Kryterium długości trwania procesu edukacji:
 - edukacja finansowa czasowa – trwająca jakiś czas: miesiąc, rok, np. miesięczne szkolenie, roczne studia itp.,
 - edukacja finansowa ustawiczna – to całość aktywności poznawczych podejmowanych w trakcie życia z myślą o pogłębieniu wiedzy, umiejętności i/lub kwalifikacji – z przyczyn osobistych, społecznych i/lub zawodowych)⁶ tzw. edukacja przez całe życie (*lifelong learning*). To proces stałego odnawiania, doskonalenia i rozwijania kwalifikacji ogólnych i zawodowych jednostki, trwającym w ciągu całego jej życia (rysunek 2).

Zdobywanie wiedzy finansowej może odbywać się poprzez:

- czytanie książek i czasopism z zakresu finansów;
- oglądanie lub słuchanie audycji edukacyjnych;
- naukę za pomocą Internetu;
- uczestnictwo w zorganizowanych przedsięwzięciach, jak kursy, warsztaty;
- inne.

Wiedza i edukacja finansowa są znaczącymi determinantami w rozwoju obrotu bezgotówkowego.

⁶ The European Centre for the Development of Vocational Training (Cedefop). Cedefop został założony w 1975 r. na mocy rozporządzenia Rady (EWG) nr 337/75. Jest ośrodkiem referencyjnym Unii Europejskiej w zakresie kształcenia i szkolenia zawodowego. Dostarcza informacji i analiz zawodowego systemów kształcenia i szkolenia, polityki, badań i praktyki. P. Tissot, *Terminology of Vocational Training Policy. A Multilingual Glossary for an Enlarged Europe*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 2004, s. 103.

Rysunek 2. Klasyfikacja edukacji finansowej

Źródło: opracowanie własne.

Obrót bezgotówkowy – etapy rozwoju oraz narzędzia

Według NBP obrót bezgotówkowy jest definiowany jako rozliczenia pieniężne, w których na każdym etapie cyklu rozliczeniowego dokonywany jest transfer środków pieniężnych z i na rachunki bankowe (lub konta własne banków, lub inne rachunki płatnicze), a więc zarówno po stronie dłużnika (płatnika), jak i po stronie wierzyciela (beneficjenta) oraz w rozrachunkach pomiędzy bankami rozliczenie przybiera wyłącznie formę zapisów na rachunkach bankowych/płatniczych rozliczających się podmiotów (z wyjątkiem zapłaty instrumentem pieniądza elektronicznego, gdzie ma miejsce transfer środków pieniężnych z instrumentu pieniądza elektronicznego na urządzenie go akceptujące). Inaczej mówiąc, transakcje bezgotówkowe dotyczą rozliczeń pieniężnych, w których obie strony rozliczenia (dłużnik i wierzyciel) posiadają rachunek bankowy/płatniczy i na żadnym etapie rozliczeń nie dochodzi do użycia gotówki. Charakter transakcji bezgotówkowej ma również transakcja płatnicza z wykorzystaniem instrumentu pieniądza elektronicznego⁷.

⁷ *Diagnoza stanu rozwoju obrotu bezgotówkowego w Polsce*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2013, s. 3.

Przedmiotem obrotu bezgotówkowego jest dokonywanie płatności. Bezgotówkowe instrumenty płatnicze są instrumentem płatniczym, pozwalającym na dostęp do pieniądza ulokowanego na rachunkach bankowych. W diagnozie rozwoju obrotu bezgotówkowego autorzy wymieniają pięć segmentów, w których klienci indywidualni realizują płatności⁸:

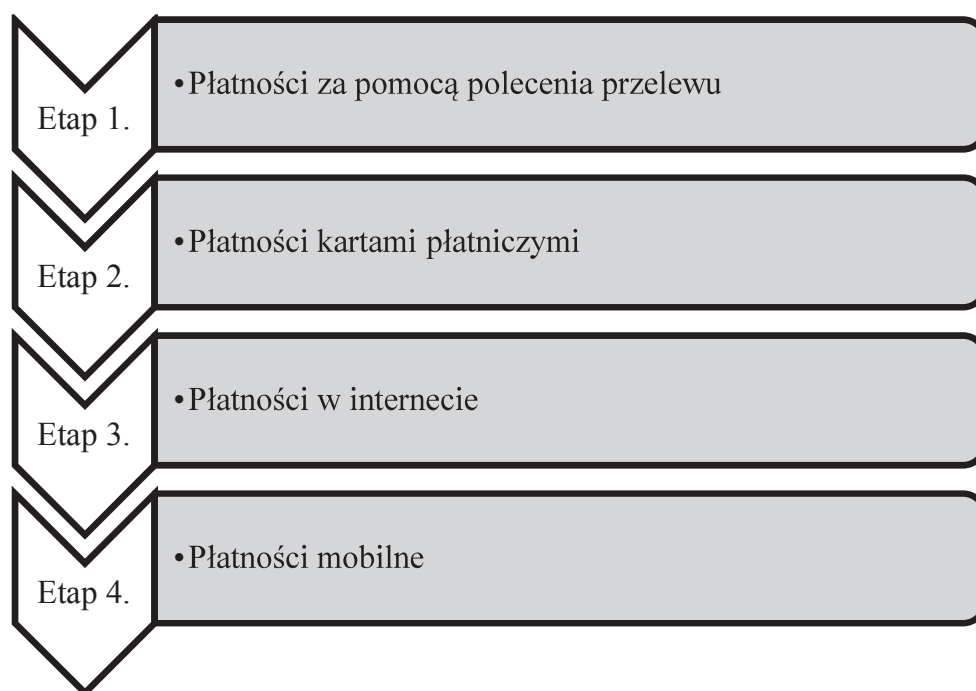
- płatności dokonywane w punktach handlowo-usługowych (tzw. POS od *Point-Of-Sale*), będące pierwszą główną częścią płatności typu C2B,
- płatności za rachunki na rzecz masowych wierzycieli (*bill payments*), będące drugą z głównych części płatności typu C2B,
- płatności wzajemne pomiędzy osobami fizycznymi (P2P od *Person-To-Person* oraz *Peer-To-Peer*),
- płatności w handlu elektronicznym (*e-commerce payments*), będące trzecią częścią płatności typu C2B,
- płatności na rzecz urzędów i instytucji publicznych (*Consumer to Government*).

Z powyższego podziału wynika, iż możliwości realizacji płatności bezgotówkowych klientów indywidualnych są bardzo duże. Najczęściej realizowane są transakcje typu C2B, głównie z wykorzystaniem kart płatniczych, które stały się powszechnym narzędziem realizacji płatności, których udział w rynku rośnie.

Członkowie gospodarstw domowych rozpoczynają kontakt z bankiem od pierwszego poziomu, jakim jest otworzenie rachunku bankowego, w ramach którego realizują przelewy i podstawowe operacje przy wykorzystaniu kart płatniczych. W celu usystematyzowania rozwoju obrotu bezgotówkowego proponuję etapizację rozwoju płatności bezgotówkowych, która została zaprezentowana na rysunku 3.

Realizacja przelewów, choć po transformacji bankowości w 1989 r. funkcjonuje najdłużej, to jednak wprowadzone w 1993 r. przez Bank PKO SA dla klientów indywidualnych debetowe karty płatnicze stały się powszechniejszym instrumentem płatności bezgotówkowych. Stało się to m.in. za przyczyną dostępności kart od 1996 kart on-line'owych, typu Maestro i Visa Electron, umożliwiających natychmiastową autoryzację, a tym samym spowodowało poszerzenie grona posiadaczy o grupy mniej zamożne, mniej uprzywilejowane, które wcześniej kart posiadać nie mogły, np. studenci i emeryci. Nadal jest tendencja do wybierania pieniędzy z bankomatu w celu realizacji płatności gotówkowych, choć znacznie mniejsza niż w ostatnich latach. Tendencja jest malejąca.

⁸ Tamże, s. 5-6.

Rysunek 3. Etapy rozwoju płatności bezgotówkowych

Źródło: opracowanie własne.

W strukturze ilościowej sposobów płatności w Polsce nadal największy udział w sposobie płatności w Polsce ma gotówka (81,80% wszystkich płatności), jej uzupełnieniem zaś są karty płatnicze (16%). Reszta sposobów płatności ma marginalne znaczenie w ogólnym rozrachunku. D. Maison w raporcie z badań pt. *Postawy Polaków wobec obrotu bezgotówkowego*⁹ wskazuje na wzrost zaawansowana bezgotówkowego Polaków. Z ww. badań wynika, iż zwiększyła się częstotliwość korzystania z kart (z 36% do 51% wzrosła grupa ludzi płacących częściej kartą niż gotówką) oraz wzrosła częstotliwość wykorzystywania kart płatniczych (z 54% do 64%), w tym zbliżeniowych. Analizy ilościowe pokazały, że obok czynników demograficznych (jak np. wiek, dochód) duże znaczenie w podejmowaniu lub niepodejmowaniu działań świadczących o korzystaniu z obrotu bezgotówkowego mają czynniki psychologiczne (np. stosunek do banków, otwartość na nowe technologie, stosunek do pieniędzy). Interesujące, że płeć nie różnicuje zachowań związanych z obrotem bezgotówkowym, a wielkość miejscowości zamieszkania różnicuje te zachowania w mniejszym stopniu niż w przeszłości, różnice między miastami i wsią w zakresie korzystania z obrotu bezgotówkowego stopniowo się zacierają.

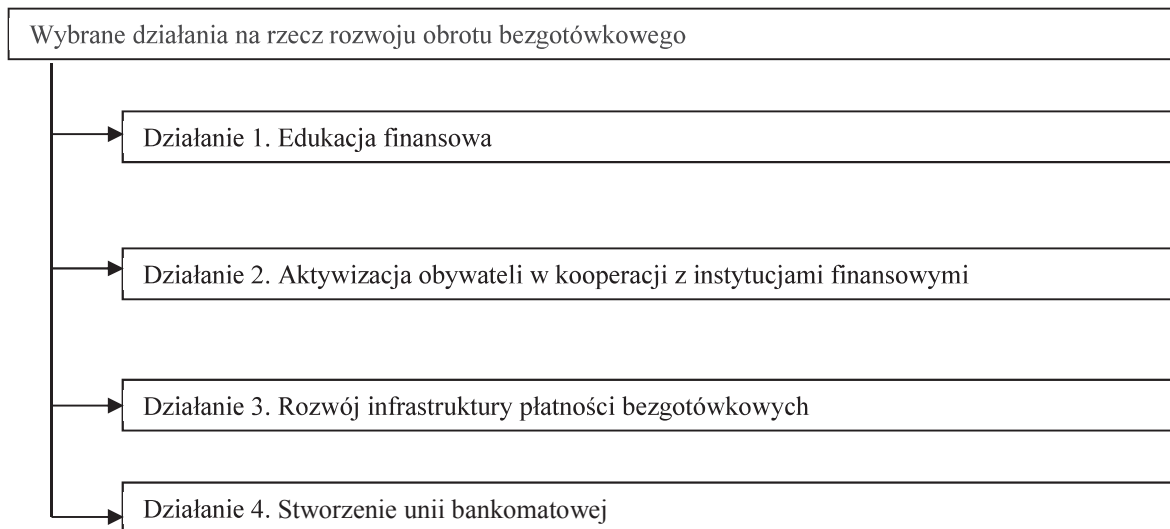
⁹ D. Maison, *Postawy Polaków wobec obrotu bezgotówkowego. Raport z badań 2013*, Narodowy Bank Polski, Warszawa, grudzień 2013, s. 7-8.

Wiedza i edukacja finansowa w kontekście rozwoju obrotu bezgotówkowego

Elementem obrotu bezgotówkowego są płatności bezgotówkowe, których stopień wykorzystania zależy od posiadanej wiedzy finansowej. Im większa wiedza, tym większe wykorzystanie technologicznie zaawansowanych produktów obrotu bezgotówkowego. Wiedza może mieć charakter teoretyczny, jak i praktyczny. W przypadku obrotu bezgotówkowego trudno mówić o wiedzy teoretycznej nabytej z książek, występuje ona w stopniu minimalnym. Znacznie większe znaczenie ma wiedza praktyczna, często intuicyjna. Edukacja finansowa w każdym wieku przyczynia się do zwiększenia dobrobytu społeczeństwa. Wiele krajów, w tym m.in. Nowa Zelandia, Wielka Brytania, opracowało Narodowe Strategie Edukacji Finansowej¹⁰. Wiedza i edukacja finansowa są ważnymi czynnikami, wpływającymi na dynamikę rozpowszechniania płatności bezgotówkowych. Poziom wiedzy finansowej ściśle koresponduje z poziomem dochodów gospodarstwa domowego. Wychodząc z założenia, iż dochodowość koresponduje z wiedzą finansową, można dojść do wniosku, iż członkowie gospodarstw domowych o wyższej wiedzy finansowej są znacznie bardziej aktywnymi klientami, korzystającymi z znacznie większego wachlarza usług. Edukacja finansowa jest szczególną formą przekazywania wiedzy i umiejętności, pozwalających na aktywne uczestnictwo w życiu gospodarczym. Jej uniwersalny charakter zawiera się w powszechnym oraz instytucjonalnie różnorodnym oddziaływaniu na postawy wobec instytucji finansowych, pieniędzy, a także płatności bezgotówkowych, które mogą być prowadzone w szerokim zakresie (rysunek 4). Adresatem tak rozumianej edukacji finansowej powinny być wszystkie grupy społeczne, począwszy od najmłodszych, a skończywszy na osobach w wieku senioralnym.

Istotnym aspektem analizy znaczenia edukacji w rozwoju obrotu i płatności bezgotówkowych jest odpowiedź na pytanie o stopień przygotowania polskich jednostek, w tym przedszkoli, szkół podstawowych, średnich, wyższych, do poniesienia wiedzy z zakresu obrotu bezgotówkowego. Jak się okazuje, polskie jednostki są słabo reaktywne i wykazują się niewielką adaptacyjnością do zmiennych warunków otoczenia. W Polsce jest ewidentny brak badań z tego zakresu, który pozwoliłyby określić znaczenie wiedzy i edukacji finansowej w rozwoju społeczeństwa bezgotówkowego. W zakresie edukacji finansowej przeważają pozycje poradnikowe, choć należy przyznać, iż część z nich ma dużą wartość poznawczą. Z pozycji naukowych na uwagę zasługuje raport ba-

¹⁰ Szerzej: *Final Report: Evaluation of the Wainuiomata Sorted Workplace Programme*, Malatest International, Wellington, January 2015, s. 5.

Rysunek 4. Wybrane działania na rzecz rozwoju obrotu bezgotówkowego

Źródło: opracowanie własne.

dań wydanych w postaci książki pod redakcją prof. M. Iwanicz-Drozdowskiej, *Produkty finansowe i edukacja finansowa w Polsce na tle wybranych krajów wysoko rozwiniętych*, oraz pozycja *Edukacja finansowa i inkluzja bankowa w realizacji koncepcji Silver Economy*, wydana pod redakcją Iwo Kuchciaka, Moniki Marcinkowskiej, Krzysztofa Świeszczaka, Mariki Świeszczak¹¹. Ciekawych wniosków dostarcza również *Mapa edukacji finansowej i ubezpieczeniowej* przygotowana pod egidą Związku Banków Polskich i Polskiej Izby Ubezpieczeń¹².

Jedną z metod badawczych jest obserwacja, w ramach której nasuwają się następujące wnioski:

- występuje dominacja nieformalnych akcji edukacyjnych w zakresie finansów osobistych,
- formalne formy edukacji finansowej wymagają aktualizacji,
- brak bieżącej weryfikacji i aktualizacji programów nauczania w zakresie nowych rozwiązań technologicznych, w tym m.in. uwzględnienia zmian w zakresie aspektów form płatności, pieniądza gotówkowego i bezgotówkowego, kart płatniczych, możliwości bezgotówkowych transakcji, jakie daje bankowość internetowa i mobilna itp.,
- niska skuteczność przekazywanej wiedzy w ww. zakresie.

¹¹ Szerzej: I. Kuchciak, M. Marcinkowska, K. Świeszczak, M. Świeszczak, *Edukacja finansowa i inkluzja bankowa w realizacji koncepcji Silver Economy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014, s. 147 nn.

¹² Szerzej: M. Jurek, P. Marszałek, *Mapa edukacji finansowej i ubezpieczeniowej*, IV edycja 2012, Związek Banków Polskich, Polska Izba Ubezpieczeń, Centrum Edukacji Bankowej i Ubezpieczeniowej przy Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu, Poznań 2012, s. 1-14.

Podstawowa dyskusja teoretyków i praktyków obrotu bezgotówkowego i edukacji finansowej powinna dotyczyć kwestii uporządkowania wiedzy i rozważania uwzględnienia ww. zakresu w Narodowej Strategii Edukacji Finansowej. W roku 2012 przywódcy G20 zatwierdzili zasady krajowych strategii na rzecz edukacji finansowej opracowanych przez OECD i Międzynarodową Sieć Edukacji Finansowej (INFE). W lutym 2013 r. ministrowie finansów grupy G20 i prezesi banków centralnych potwierdzili swoje zainteresowanie tymi zagadnieniami. Edukacja finansowa stała się ważnym uzupełnieniem działań rynkowych i regulacji ostrożnościowych w zakresie poprawy zachowań finansowych członków gospodarstw domowych i stała się priorytetem polityki długoterminowej w wielu krajach. OECD i INFE prowadzą badania i rozwijają narzędzia wspierające decydentów i władze publiczne w zakresie projektowania i wdrażania krajowych strategii na rzecz edukacji finansowej.

Na arenie międzynarodowej oprócz aktywności w zakresie upowszechniania edukacji finansowej prowadzone są działania w obszarze obrotu bezgotówkowego. Zdaniem Komisji Europejskiej 58 mln konsumentów w UE, czyli ok. 9%, nie posiada rachunku płatniczego, 25 mln z nich chciałoby taki rachunek otworzyć, zaledwie 16% konsumentów w UE w ciągu ostatnich pięciu lat przeniósł swój rachunek do innego banku, a 25% konsumentów w UE nie czuje się wystarczająco dobrze poinformowanych o wysokości opłat. W związku z tym Komisja zamierza wprowadzić prawo bezpłatnego dostępu do rachunku płatniczego o podstawowych funkcjonalnościach tzw. rachunku podstawowego, ułatwić przenoszenie rachunków bankowych – także do innych państw oraz zwiększyć „transparentność i porównywalność” opłat za prowadzenie rachunków¹³. Ministerstwo Finansów kończy pracę nad projektem ustawy, która wprowadza podstawowy rachunek płatniczy. Taki rachunek w ofercie banków to wymóg unijnej dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie porównywalności opłat za prowadzenie rachunku płatniczego, przenoszenia rachunku płatniczego oraz dostępu do podstawowego rachunku płatniczego, którą Polska powinna wdrożyć do września 2016 r. Po wejściu w życie ustawy banki będą miały jeszcze rok na przygotowanie oferty. Głównym celem wprowadzenia rachunku jest umożliwienie mniej zamożnym osobom dostępu do konta, w ramach którego będzie możliwość realizacji podstawowych operacji bankowych, wpłaty wynagrodzenia, emery-

¹³ P. Eckhardt, A. Baran, *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie porównywalności opłat za prowadzenie rachunku płatniczego, przenoszenia rachunku płatniczego oraz dostępu do podstawowego rachunku płatniczego* /* COM/2013/0266 final – 2013/0139 (COD), Analiza z dnia 23 października 2013 r., Centrum für Europäische Politik, Forum Obywatelskiego Rozwoju, Freiburg–Warszawa, 2013, s. 1.

tury, renty, stypendium, korzystania z karty płatniczej, polecenia przelewu, zapłaty, wykluczając jednak operacje kredytowe. Rodzi się pytanie, w jakim stopniu odgórne zalecenie w postaci ustawy i dyrektywy unijnej wpłynie na zwiększenie obrotu bezgotówkowego, a tym samym zwiększenie liczby posiadanych kont bankowych. Wydaje się, że nie będzie to spektakularna zmiana. Będzie ona niewątpliwie miała znaczenie dla osób legalnie przebywających na terytorium państw UE (tzw. nierezydenci), którzy będą mogli założyć konto, którego nie posiadali np. z powodu braku stałego miejsca zamieszkania. Bezpłatny charakter wprowadzanego zgodnie z dyrektywą ROR w bankach i Spółdzielczych Kasach Oszczędnościowo-Kredytowych może przyczynić się do zmian w innych obszarach działania i wykreować potrzebę posiadania rachunku wśród tych, którzy dotychczas go nie posiadali.

Mając na uwadze fakt, iż edukacja finansowa w zakresie upowszechnienia obrotu bezgotówkowego wymaga długofalowych działań pomocna w tym zakresie wydaje się analiza SWOT jako jedna z najpopularniejszych, heurystycznych technik analitycznych, pozwala zanalizować i rozpoznać silne i słabe strony, a także istniejące i potencjalne szanse i zagrożenia (tabela 1).

Tabela 1. Analiza SWOT wiedzy i edukacji finansowej w zakresie rozwoju obrotu bezgotówkowego

MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> – edukacja finansowa istotnym obszarem w Unii Europejskiej – dynamiczny rozwój rynku płatności bezgotówkowych i innowacyjnych produktów i usług finansowych – zapewnienie infrastruktury dla płatności bezgotówkowych: kartami płatniczymi, zbliżeniowymi, płatności telefonem itp – duże zainteresowanie środowisk, bankowych, pozabankowych naukowych rozwojem obrotu bezgotówkowego – otwartość instytucji finansowych na krzewienie edukacji finansowych – realizacja działań edukacyjnych przez instytucje finansowe i organizacje stowarzyszone przy bankach 	<ul style="list-style-type: none"> – brak Narodowej Strategii Edukacji Finansowej w Polsce – działania edukacyjne są fragmentaryczne, nieskoordynowane i niesystematyczne – wybiórcze i instrumentalne ujęcie wiedzy finansowej w edukacji szkolnej – brak wyszkolonej kadry prowadzącej działania z zakresu edukacji finansowej – niewielki udział narzędzi wspierających edukację finansową – brak potrzeby edukacji finansowej ze strony społeczeństwa – edukacja finansowa umiejscowiona na dnie drabiny potrzeb edukacyjnych – brak świadomości społecznej w zakresie korzyści wynikających z korzystania z obrotu bezgotówkowego – niski poziom wiedzy społeczeństwa na temat obrotu bezgotówkowego – ograniczone zaufanie posiadaczy bezgotówkowych instrumentów płatniczych do korzystania z kart zbliżeniowych, płatności mobilnych, płatności poprzez internet itp.

SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> – wzrost liczby podmiotów zainteresowanych edukacją finansową i obrotem bezgotówkowym – rosnący udział portali zajmujących się edukacją finansową – stabilny rozwój portali zajmujących się płatnościami kartami płatniczymi – zainteresowanie edukacją finansową środowiska naukowego – zatwierdzenie zasad krajowych strategii na rzecz edukacji finansowej opracowanych przez OECD i Międzynarodową Sieć Edukacji Finansowej – dynamiczny rozwój edukacji finansowej w krajach Unii Europejskiej – wprowadzenie dyrektywy nt. prowadzenia bezpłatnych kont bankowych – wprowadzenie unii bankomatowej – duży potencjał rozwoju zwłaszcza wśród osób młodych, chłonnych nowych rozwiązań technologicznych. 	<ul style="list-style-type: none"> – niewielka wiedza Polaków nt. płatności bezgotówkowych – niskie ubankowienie społeczeństwa – przyzwyczajenia Polaków do płatności gotówkowych – brak potrzeby posiadania konta, karty płatniczej – brak wiedzy na temat zastosowania nowych technologii w instytucjach finansowych – obawa przed nieznanym – obawa przed sytuacjami jakie miały miejsce np. w Grecji (blokada środków na koncie, limitowanie wypłat z bankomatu)

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Mimo podjętych działań na rzecz rozwoju obrotu bezgotówkowego w Polsce, utrzymuje się wysoki poziom płatności gotówkowych. Jednym z działań, mających na celu zwiększenie zaawansowania bezgotówkowego, jest edukacja finansowa. Przedstawione rozważania stanowią ujęcie wiedzy i edukacji finansowej jako czynników wpływających na rozwój płatności bezgotówkowych w Polsce, które zostały uznane przez OECD za ważną umiejętność jednostek w gospodarce. Ważnym elementem przeprowadzonych analiz jest postrzeganie obrotu bezgotówkowego jako pochodnej synergicznego oddziaływania wzajemnie powiązanych ze sobą, współzależnych czynników, wśród których obok infrastruktury, technologii ważna jest edukacja finansowa, której w literaturze przedmiotu nie poświęca się należytej uwagi, natomiast w rzeczywistości omawiane zagadnienia mają znaczący wpływ na kształtowanie zachowań członków gospodarstwa domowych na rynku finansowym, kształtowanie postaw wobec pieniądza gotówkowego, jak i bezgotówkowego, jak również dochodowość jednostek i gospodarki.

Rozwój obrotu bezgotówkowego, coraz bardziej powszechna dostępność do internetu i ekspansja płatności mobilnych wymaga aktualizacji wiedzy finansowej, która przekłada się na potrzebę edukacji finansowej, która sprzyja rozwojowi obrotu bezgotówkowego. Osoby o wyższym poziomie wiedzy finansowej, częściej korzystają z usług bankowych i w znacznie większym zakresie. Poziom wiedzy finansowej Polaków rośnie, ale nadal nie jest na wystarczająco wysokim poziomie, wymaga więc pogłębienia i intensyfikacji działań wielu interesariuszy rynku finansowego w celu realizacji inicjatyw edukacyjnych. Powinny być one spójne z długotrwałym rozwojem obrotu bezgotówkowego, stymulować innowacje, które z kolei pomogą wspierać działania instytucji zajmujących się racjonalizacją działań w obszarze bezgotówkowego. Aby przeciwdziałać negatywnym zjawiskom i w pełni wykorzystać szanse, jakie daje upowszechnienie obrotu bezgotówkowego, niezbędna jest wiedza finansowa, pozwalająca na racjonalne określenie szans i zagrożeń i podjęcie właściwych, efektywnych decyzji finansowych. Konieczna wydaje się współpraca rządu, organizacji pozarządowych, jednostek edukacyjnych oraz innych interesariuszy w celu wypracowania wspólnych działań na rzecz długotrwałej, systematycznej, skoordynowanej edukacji finansowej, która powinna rozpocząć się już w początkowych latach edukacji i która może trwać przez całe życie. Edukacja finansowa może odbywać się we współpracy z instytucjami finansowymi i organizacjami stowarzyszonymi, jednakże powinna być wiarygodna i powinna oddzielać wiedzę finansową od przekazu komercyjnego nakierowanego na oferty poszczególnych instytucji.

Bibliografia

- Atkinson A., Messy F.A., *Measuring Financial Literacy: Results of the OECD INFE Pilot Study*, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, OECD Publishing 2012, no. 15.
- Chung Y., *The Effects of Financial Education and Networks on Business Students' Financial Literacy*, American „Journal of Business Education” 2014, vol. 7, no. 3.
- Diagnoza stanu rozwoju obrotu bezgotówkowego w Polsce*, Narodowy Bank Polski, Warszawa 2013.
- Eckhardt P., Baran A., *Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie porównywalności opłat za prowadzenie rachunku płatniczego, przenoszenia rachunku płatniczego oraz dostępu do podstawowego rachunku płatniczego* /* COM/2013/0266 final – 2013/0139 (COD), Analiza z dnia 23 października 2013 r., Centrum für Europäische Politik, Forum Obywatelskiego Rozwoju, Freiburg–Warszawa 2013, s. 1.
- Final Report: Evaluation of the Wainuiomata Sorted Workplace Programme*, Malatest International, Wellington, January 2015.

- Gettier E., *Is Justified True Belief Knowledge?*, „Analysis” 1963, vol. 23.
- Iwanicz-Drozdowska M. (red.), *Produkty finansowe i edukacja finansowa w Polsce na tle wybranych krajów wysoko rozwiniętych. Raport z badań*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2009.
- Jurek M., Marszałek P., *Mapa edukacji finansowej i ubezpieczeniowej*, IV edycja 2012, Związek Banków Polskich, Polska Izba Ubezpieczeń, Centrum Edukacji Bankowej i Ubezpieczeniowej przy Uniwersytecie Ekonomicznym w Poznaniu, Poznań 2012.
- Maison D., *Postawy Polaków wobec obrotu bezgotówkowego. Raport z badań 2013*, Narodowy Bank Polski, Warszawa, grudzień 2013, s. 7-8.
- OECD/INFE High-Level Principles on National Strategies for Financial Education*, Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris, August 2012.
- Rola edukacji finansowej w ograniczaniu wykluczenia finansowego*, Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, Konrad Adenauer Stiftung, Gdańsk 2014, s. 5.
- Spółeczeństwo informacyjne w Polsce w 2014 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014.
- Tissot P., *Terminology of Vocational Training Policy. A Multilingual Glossary for an Enlarged Europe*, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg 2004.

Financial literacy and households education as determinants of development of cashless transactions

Summary

In the realities of the contemporary economy, cashless payment becomes one of the elements of the global economy and it is seen as a determinant of economic development. From the theoretical and practical point of view, it is important to recognize and understand what conditions and factors affect the development of cashless transactions, including non-cash payments. The aim of the article is to show the importance of financial education in the development of cashless transactions. For the purposes of the article we adopted the following hypothesis: there is a relationship between the level of financial literacy, which results from financial education, and the development of cashless transactions. Complementing this hypothesis we can state that financial education promotes the development of cashless transactions. The increase of the level of financial education undoubtedly reduces financial exclusion. Financial education expanding the knowledge of finances is not only contributing to financial inclusion, but it also enables the increase of advancement of using banking services.

Keywords: financial literacy, financial education, cashless payment, households.

